

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

M. Vitruvii ... De architectura libri decem

**Vitruvius
Frontinus, Sextus Iulius**

Argentorati, 1543

Liber primus

[urn:nbn:de:bsz:31-128539](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-128539)

M. VITRUVII
DE ARCHITECTURA,
LIBER PRIMVS.

VM DIVINA MENS TVA ET
numen, Imperator Caesar, imperio potiretur
orbis terrarum, inuictaq; uirtute cunctis ho-
stibus stratis, triumpho uictoriaq; tua ciues
gloriarentur, & gentes omnes subactæ tuum
spectarent nutum, populusq; Romanus & Se-
natus liberatus timore, amplissimis tuis cogi-
tationibus consilijsq; gubernaretur, non au-

debam tantis occupationibus de Architectura scripta, & magnis cogita-
tionibus explicata edere, metuens ne nõ apto tempore interpellans, sub-
irem tui animi offensionem. Cum uerò attenderem, te non solum de uita
communi omnium curam, publicæq; rei constitutionem habere, sed etiam
de opportunitate publicorũ ædificiorum, ut ciuitas per te non solum pro-
uincijs esset aucta, uerum etiam ut maiestas Imperij publicorum ædificio-
rum egregias haberet auctoritates, non putauĩ prætermittendũ, quin pri-
mo quoq; tempore de his rebus ea tibi ederem: ideo, quòd primum paren-
ti tuo de eo fueram notus, & eius uirtutis studiosus. Cum autem concili-
um cœlestium in sedibus immortalitatis eum dedicauisset, & Imperium
parentis in tuam potestatem transtulisset, idem studium meum in eius me-
moria permanens, in te contulit fauorem. Itaq; cum M. Aurelio, & P.
Minidio, & Cn. Cornelio, ad apparationem balistarũ & scorpionum,
reliquorumq; tormentorum refectionem, fui presto, & cum eis commo-
da accepi, quæ cum primo mihi tribuisti, recognitionem per sororis com-
mendationem seruasti. Cum ergo eo beneficio essem obligatus, ut ad exi-
tum uitæ non haberem inopiæ timorem, hæc tibi scribere coepi, quòd
animaduerti multa te ædificauisse, & nunc ædificare, reliquo quoq; tem-
pore, & publicorum, & priuatorum ædificiorum, pro amplitudine re-
rum gestarum, ut posteris memoria traderentur, curam habiturum: con-
scripsi per descriptiones terminatas, ut eas attendens, & ante facta, & fu-
tura qualia sint opera, per te nota posses habere, namq; his uoluminibus
perui omnes discipline rationes.

A Quid

M. VITRUVII
 QUID SIT ARCHITECTURA, ET
 De architectis instituendis.
 CAPVT. I.

Architectura, est scientia pluribus disciplinis, & uarijs eruditibus ornata, cuius iudicio probantur omnia, quae ab ceteris perficiuntur opera. Ea nascitur ex fabrica, & ratiocinatione. Fabrica, est continuata ac trita usus meditatio, quae manibus perficitur in rebus cuiuscunq; generis opus est, ad propositum deformationis. Ratiocinatio autem est, quae res fabricatas solertia ac ratione proportionis monstrare atq; explicare potest. Itaq; architecti, qui sine literis conderunt, ut manibus essent exercitati, non potuerunt efficere, ut habere pro laboribus autoritatem. Qui autem ratiocinationibus & literis confisi fuerunt, umbram, non rem persecuti uidentur. At qui utrumq; didicerunt, (uti omnibus armis ornati) cuius cum autoritate quod propositum, sunt assequuti. Cum in omnibus enim rebus, tum maxime etiam in architectura haec duo insunt, quod significatur, & quod significat. Significatur, proposita res de qua dicitur. Hanc autem significatio monstratio rationibus doctrinarum explicata. Quare uidetur utraque parte exercitatum esse debere, qui se architectum profiteatur. Itaq; & ingeniosum esse oportet, & ad disciplinam docilem. Neq; enim ingenium sine disciplina, aut disciplina sine ingenio, perfectum artificem test efficiere, & ut literatus sit, peritus graphidos, eruditus Geometria, & optices nō ignarus, instructus Arithmetica, historias complures, rit, Philosophos diligenter audiuerit, Musicam sciuerit, Medicinae ignarus, res p̄sa Iuriscultorum nouerit, Astrologiam caeliq; ratione cognitas habeat. Quae cur ita sint, haec sunt cause. Literas architecti scire oportet, uti commētarijs memoriam firmiorem efficere possint. inde graphidos scientiam habere, quo facilius exemplaribus pictis, uelut operis speciem, deformare ualeat. Geometria autem plura praestabat architecturae, & primū ex euthygrammis circini tradit usum quo maxime facilius edificiorum in aere expeduntur descriptio normarumq; & librationum & linearum directiones. Item per optices in edificijs, ab certis regionibus, caeli luminare esse ducitur. Per

Literae.

Scientia

graphidos

Geometria.

Opticen.

scire oportet, uti commētarijs memoriam firmiorem efficere possint. inde graphidos scientiam habere, quo facilius exemplaribus pictis, uelut operis speciem, deformare ualeat. Geometria autem plura praestabat architecturae, & primū ex euthygrammis circini tradit usum quo maxime facilius edificiorum in aere expeduntur descriptio normarumq; & librationum & linearum directiones. Item per optices in edificijs, ab certis regionibus, caeli luminare esse ducitur. Per

metice
 ficioru
 tur, me
 nes exp
 ciles q;
 questio
 cis rati
 thodis
 Histor
 res no
 quod
 ta sep
 chite
 quibu
 tionē
 rentib
 bent.
 si qui
 reas
 tas,
 dicun
 nis in
 & in
 coron
 perce
 detra
 ciuit.
 Pers
 Gre
 post
 rian
 ber
 filio

DE ARCHITEC. LIB. I. 3.
CARYATVM PORTICVS.

meticen, sumptus edificiorum consummantur, mensurarum rationes explicantur, diffi- cilesq; symmetriarum questiones geometri- cis rationibus & me- thodis inucniuntur. Historias autem plu- res nouisse oportet, quod multa ornamen- ta saepe in operibus ar- chitecti designant, de quibus argumentis, ra- tionē cur fecerint, que- rentibus reddere de- bent. Quēadmo dum si quis status marmo- reas muliebres stola- tas, & que caryatides dicuntur, pro colum- nis in opere statuerit, & insuper mitulos et coronas collocauerit, percontātibus ita red- det rationem. Cary- atides Pelopōnesi, cū Persis hostibus cōtra Græciam consensit, postea græci per uicto- riam gloriose bello li- berati, communi con- silio Caryatibus bel-

lum

Arithme-
tica.

Carya ci-
uitas.

A 2

lum indixerunt. Itaq; oppido capto, uiris interfectis, ciuitate deleta, matronas eorum in seruitutem abduxerunt. Nec sunt passi stolas, neq; ornatus matronales deponere, uti non uno triumpho ducerentur, sed æterno seruitutis exemplo graui contumelia presse, pœnas pendere uiderentur pro ciuitate. Ideo qui tunc architecti fuerunt, edificijs publicis designauerunt earum imagines onerifundo collocatas, ut etiam posteris nota pœna peccati Caryatiũ, memoriæ traderetur.

Non minus Lacones, Pausania Agæspolidos filio Platæcum duce Platæco prælio, pauprælium. ca manu infinitum numerũ exercitus Persarũ cum superauissent, actõ cum gloria triumpho, spoliõrum et prædæ porticum Persicam ex manubijs laudis, et uirtutis ciuium, indicem uictoriæ, posteris pro triumpho constituerunt, ibiq; captiuorũ simulachra barbarico uestis ornata, superbia

DE ARCHITEC. LIB. I. 5.

PORTICVS PERSICA, INSIGNE VIRTVTIS
constituta, captiuorū Platæensiu simulachra pro columnis
tecti sustentantia, Pansaniæ Laconū ducis gloria.

bia meritis cōtumelijs
punita, sustentantia te=
ctum collocauerunt:
uti et hostes horresce=
rēt timore eorū forti=
tudinis. effectus &=
ciues id exemplū uir=
tutis aspicientes, glo=
ria erecti, ad defen=
dendam libertatē ef=
sent parati. Itaq; ex
eo multistatuas Persi=
cas sustentantes, episth=
lia & ornamenta eo=
rū collocauerunt, &=
ita ex eo argumento,
uarietates egregias
auxerūt operibus. Itē
sunt aliæ eiusdem ge=
neris historia, quarū
noticiam architectos
tenere oportet. Phi=
losophia uero perficit
architectū animo ma=
gno, & uti nō sit ar=
rogans, sed potius fa=
cilis, æquus, et fidelis
sine auaritia, quod est
maximum. Nullum
enim opus uere sine
fide

• affecti.

Philoso=
phia perse=
ctrix ar=
chitecti.

A 3

Physiologia.

Musica.

Hydraulica machina.

Medicina Climata.

Iura.

fide & castitate fieri potest. Ne sit cupidus, neque in muneribus accipiens habeat animum occupatum, sed cum gravitate suam tueatur dignitatem bonam famam habendo. Hæc enim Philosophia præscribit. Præterea de rerum natura, quæ græcè φυσιολογία dicitur, philosophia explicat: quam necesse est studiosius novisse, quod habet multas & varias naturales questionibus, ut etiam in aquarum ductionibus. In circuitibus enim & circuitionibus, et librata planicie, expressionibus, spiritus naturæ aliter atque aliter fiunt, quorum offensionibus mederi nemo poterit, nisi qui ex Philosophia principia rerum naturæ novierit. Item qui Thesbiæ aut Chimedidis libros, & cæterorum qui eiusmodi generis præcepta conscripserunt leget, cum ijs sentire non poterit, nisi his rebus à Philosophis fuerit institutus. Musicen autem sciat oportet, uti canonicam rationem, & Mathematicam notam habeat, præterea balistarum, catapultarum, scorpionum temperaturas possit recte facere. In capitulis enim dextra ac sinistra, sunt foramina hemitoniorum, per quæ tenduntur fuculi & uelibus è nervo torti fines, qui non præcluduntur nec præligantur, nisi sonitus ad artificis aures certos & æquales fecerint. Brachia enim quæ intentiones includuntur, cum extenduntur, æqualiter, & pariter, utrumque plagam emittere debent. Quod si non homotonia fuerint, impediunt rectam telorum missionem. Item theatris uasa ærea quæ in cellis sub gradibus mathematica ratione collocantur, & sonituum discrimina quæ græci κλίματα uocant, ad symphonias musicas, siue concentus, componuntur diuisa in circinatione diatessaron & diapente & diapasone, uti uox soni cui sonitus conueniens in dispositionibus, tactu cum offenderit, aucta cum incremento, clarior & suauior ad spectatorum perueniat aures. Hydraulicas quoque machinas, & cætera quæ sunt similia his organis, sine mathematicis rationibus efficere nemo poterit. Disciplinam uero medicine nouisse oportet, propter inclinationes cæli, quæ græci κλίματα dicunt, & aëres locorum, qui sunt salubres aut pestilentes, aquarumque usus. Sine enim rationibus nulla salubris habitatio fieri potest. Iura quoque nota habere oportet ea, quæ necessaria sunt ædificijs communibus parietum, & ambitum stillicidiorum & cloacarum & luminum. Item aquarum ductiones, & cætera quæ eiusmodi sunt, nota oportet sint architectis, uti ut caueant, quomodo instituunt ædificia, ne controuersie, factis operibus, battibus famo-

bus familiarum relinquuntur, & ut legibus scribendis prudentia caueri
 possit & locatori & conductori. Namq; si lex perite fuerit scripta, erit
 ut sine captione uterq; ab utroq; liberetur. Ex Astrologia autem cogno
 scitur oriens, occidens, meridies, septentrio, & cæli ratio, æquinoctium, Astrolo
 gia.
 solstitium, astrorum cursus, quorum notitiam si quis non habuerit, horo
 logiorum rationem omnino scire non poterit. Cum ergo tanta hæc disci
 plina, sit condecorata, et abundans eruditionibus uarijs, ac pluribus, non
 puto posse iuste repente se profiteri architectos, nisi qui ab ætate puerili
 his gradibus disciplinarum scandendo, scientia plurium literarum, & ar
 tium nutriti, peruenierint ad summum templum architecturæ. At fortasse
 mirum uidebitur imperitis hominibus, posse naturam tantum numerum
 doctrinarum perdiscere, & memoria continere. Cum autem animaduer
 terint, omnes disciplinas inter se coniunctionem rerum & communicatio
 nem habere, fieri posse facilliter credetur. Encyclios enim disciplina, uti
 corpus unum ex his membris, est composita. Itaq; qui à teneris ætatibus
 eruditionibus uarijs instruuntur, omnibus literis, agnoscunt easdẽ notas,
 communicationemq; omnium disciplinarum, & ea re facilius omnia co
 gnoscunt. Ideoq; de ueteribus architectis, Pythius, qui Prienæ ad eam Mi
 Pythius.
 neruæ nobiliter est architectatus, ait in suis commentarijs, architectum
 omnibus artibus & doctrinis plus oportere posse facere, quàm qui singu
 las res suis industrijs & exercitationibus ad summam claritatem perdu
 xerunt. Id autem re non expeditur. Non enim debet nec potest esse archi
 tectus Grammaticus, uti fuerit Aristarchus, sed non agrammatos, nec Mu
 Aristar
 scicus, ut Aristoxenus, sed non amufos, nec pictor ut Apelles, sed graphi
 chus.
 dos non imperitus, nec plastes quemadmodum Myron, seu Polycletus, sed Aristoxe
 Aristoxe
 nis.
 aniatrologetos, nec in cæteris doctrinis singulariter excellens, sed in his
 Apelles.
 non imperitus. Non enim in tantis rerum uarietatibus, elegantias singula
 Myron.
 res quisquàm consequi potest, quòd earum ratiocinationes cognoscere
 Polycletus.
 & percipere, uix cadit in potestatem. Nec tamen nõ tantum architecti
 Hippo
 non possunt in omnibus rebus habere summum effectum, sed etiam ipsi
 crates.
 qui priuatim proprietates tenent artium, non efficiunt, ut habeant om
 nes summum laudis principatum. Ergo si in singulis doctrinis singuli ar
 tifices, neq; omnes, sed pauci æuo perpetuo nobilitatem uix sunt consecra
 ti, quem

ti, quemadmodum potest architectus, qui pluribus artibus debet esse peritus, non id ipsum mirum & magnum facere, nequid ex his indigeat, sed etiam ut omnes artifices superet, qui singulis doctrinis assiduitatem cum industria summa præstiterunt? Igitur in hac re Pythius errasse videtur, quod non animaduernerit ex duabus rebus singulas artes esse compositas ex opere, & eius ratiocinatione. Ex his autem unum proprium esse certum, qui singulis rebus sunt exercitati, id est, operis effectus: alterum commune cō omnibus doctis, id est, ratiocinatio: uti Medicis & Musicis, & de uenarum rythmo, & de pedum motu. At si uulnus mederi, aut egrum eripere de periculo oportuerit, non accedet Musicus, sed id opus proprium erit Medici. Itē in organo non Medicus, sed Musicus modulabitur, aures suam cantionibus recipiant iucunditatem. Similiter cum Astrologia & Musicis est disputatio communis de sympathia stellarum et sympathiarum, in quadratis & trigonis, diatessaron & diapente, cū Geometris de uisu, qui græce λόγος ὀπτικὸς appellatur, cæterisq; omnibus doctrinis, multe res, uel omnes, cōmunes sunt duntaxat ad disputandum. Operum uero ingressus, qui manu ac tractationibus ad elegantiam producuntur, ipsorum sunt, qui proprie una arte ad faciendum sunt instituti. Ergo satis abunde is uidetur fecisse, qui ex singulis doctrinis partem & rationes earum mediocriter habet notas, easq; quæ necessariae sunt ad architecturam, uti si quid de his rebus & artibus iudicare & præbere opus fuerit, ne deficiatur. Quibus uero natura tantum tribuit solertiam, acuminis, memoriæ, ut possint Geometriam, Astrologiam, Musicam cæterasq; disciplinas penitus habere notas, prætercunt officia architecturæ, & efficiuntur mathematici. Itaq; faciliter contra eas disciplinas disputare possunt, quod pluribus telis disciplinarum sunt armati. Hi autem inueniuntur raro, ut aliquādo fuerūt Aristarchus Samius, Philolaus et Architas Tarētini, Apollonius Pergæus, Eratosthenes Cyrenæus, Archimedes & Scopinas ab Syracusis, qui multas res organicas & gnomonicas numero naturalibusq; rationibus inuentas atq; explicatas, posteris repperunt. Cum ergo talia ingenia à naturali solertia, non passim cunctis gentibus, sed paucis uiris habere concedatur: officium uero architecti omnibus eruditionibus debeat esse exercitatum, & ratio propter amplitudinem rei permittat, non iuxta necessitatem summas, sed etiam medi-

Pythius.

Sympathia stellarum.

Aristarchus.

Philolaus.

Architas.

Apollonius.

us.

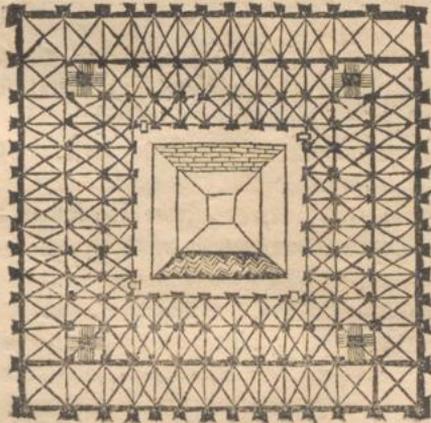
eres s
uolun
rit ex
tor d
ut ar
pote
lumin
maxiA
rythm
dicit
uniu
ex q

eres s

res scientias habere disciplinarum, pecto Caesar, et à te, & ab his qui mea uolumina sunt lecturi, ut si quid parū ad artis Grammaticæ regulam fuerit explicatum, ignoscatur. Namq; non uti summus Philosophus, nec Rhetor disertus, nec Grammaticus summis rationibus artis exercitatus, sed ut architectus, his literis imbutus, hæc nifus sum scribere. De artis uero potestate, quæq; insunt in ea ratiocinationes, polliceor (uti spero) his uoluminibus, non modo edificantibus, sed etiam omnibus sapientibus, cum maxima autoritate, me sine dubio præstaturum.

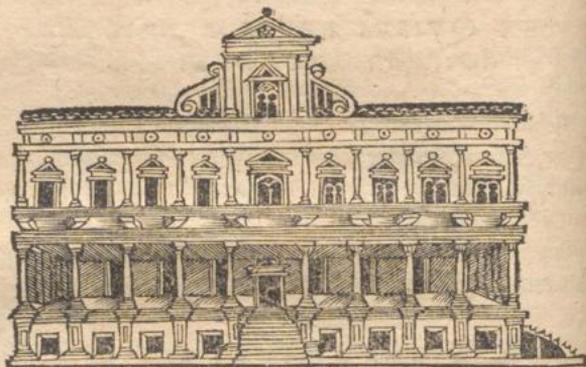
EX QVIBVS REBVS ARCHITECTURA CONSTET. CAPVT. II.

Architectura autē constat ex ordinatione, quæ græce τάξις dicitur, et ex dispositione, hanc autem græci διάθεσις uocant, eurythmia, et symmetria, & decore, et distributione, quæ græce οἰκονομία dicitur. Ordinatio, est modica membrorum operis commoditas, separatim, uniuersaq; proportionis, ad symmetriam comparatio. Hæc componitur ex quantitate quæ græce ποσότης dicitur.

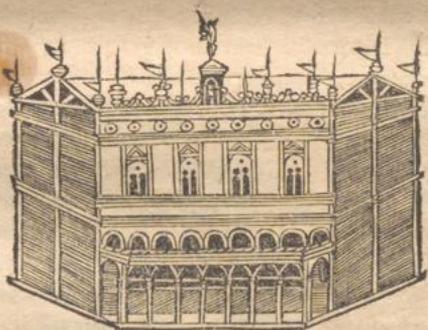
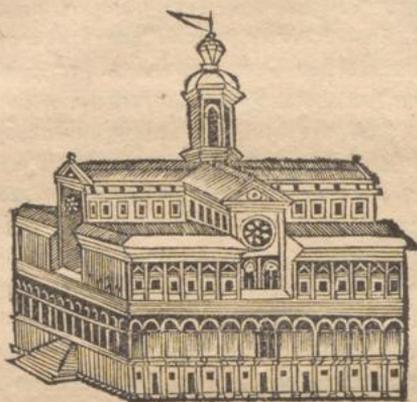
B QUADR.

- Quãtitas.** Quantitas auem est modulorũ ex ipsius operis sumptione, singulã membrorum partibus uniuersi operis conueniens effectus.
- Dispositio** Dispositio autem est rerum apta collocatio, elegansq; in compositionibus effectus operis cum qualitate.
- Species.** Species dispositionis, quæ græce dicuntur ἰδ' ἑα, hæ sunt, Ichnographia, Orthographia, Scenographia.

- Ichnographia.** Ichnographia est circini regulæq; modice continens usus, ex qua piuntur formarum in solis arearum descriptiones.
- Orthographia.** Orthographia autem est erecta frontis imago, modiceq; picta rationibus operis futuri figura.
- Scenographia.** Item scenographia est frontis & laterum abscedentium adumbratio ad circiniq; centrum omnium linearum responsus.

Hæc
plena
tio au
re mo
uenij
Hec e
dincn

Ha nascuntur ex cogitatione, & inuentione. Cogitatio est cura studij
 plena, & industriae uigilantiaeq; effectus propositi cū uoluptate. Inuen-
 tio autem est quaestionum obscurarum explicatio, ratioq; nouae rei, uigo-
 re mobili reperta. Ha sunt terminationes dispositionum. Eurythmia est
 uenusta species, commodusq; in compositionibus membrorum aspectus.
 Hec efficitur cum membris operis conuenientia sunt: altitudinis ad latitu-
 dinem; latitudinis ad longitudinem, & ad summam omnia respondeant
 B 2 sua sym

sua symmetria. Item symmetria est ex ipsius operis membris conueniens consensus, ex partibusq; separatis, ad uniuersa figuræ speciem, & partis responsus, ut in hominis corpore è cubito, pede, palmo digito, & terisq; partibus, symmetros est, sic est in operum perfectionibus. Et primum in ædibus sacris, ut è columnarum crassitudinibus, aut è triglyphis aut etiam embatere balistæ foramine, quod græci περιτρυγον uocant nauibus interscalmio, quod δ' επιχειριδι dicitur, item cæterorum operum è membris, inuenitur symmetriarum ratiocinatio. Decor autem emendatus operis aspectus, probatis rebus compositi cum autoritate, perficitur statione, qui græce θεμελιωμοσ dicitur, seu consuetudine, & natura. Statione, cum Ioui, fulguri, & coelo, & soli, & luna, ædificiis sub diuo, hypetraq; constituuntur. Horum enim decorum & specierum effectus, in aperto mundo atq; lucenti, præsentem uidemus. Minerva, Marti, & Herculi, ædes dorica fient. His enim Dijs propter uirum sine delitijs ædificia constitui decet. Veneri, Floræ, Proserpinæ, fontibus Nymphis, Corinthio genere constitutæ, aptas uidebuntur habere proprietates, quòd his Dijs propter tencritatem, graciliora et florida, folijsq; uolutis ornata opera facta, augere uidebuntur iustum decorem. Iunoni Diane, Libero patri, cæterisq; Dijs qui eadem sunt similitudine, siæ Ionica construerentur, habita erit ratio mediocritatis quòd & absero more Doricorum, & à teneritate Corinthiorum, temperabitur institutio proprietatis. Ad consuetudinem autem decor sic expeditur, cum ædificijs interioribus magnificis, item uestibula conuenientia elegantia, erunt facta. Si enim interiora perfectius habuerint elegantia, aditus autem humiles & inhonestos, non erunt cum decore. Item si Doricis epistylis in coronis denticuli sculptentur, aut in puluinatis capitulis Ionicis epistylis exprimentur triglyphi, translatis ex alia ratione proprietatibus in aliud genus operis, offendetur aspectus, alijs ante eorum consuetudinibus institutis. Naturalis autem decor sic erit. Si primò omnibus templis saluberrimæ regiones, aquarumq; fontes in his locis nei eligentur, in quibus sana constituantur, deinde maxime Esculapioluti, & eorum decorum, quorum plurimi medicinis ægri curari uidentur. Cum enim ex pestilenti in salubrem locum corpora ægra translata fuerint, & è fontibus salubribus aquarum usus subministrabuntur, celestium conualecentia

Triglyphum.

Embater. περιτρυγον επιχειριδι.

θεμελιωμοσ Statio.

Minerua.

Mars.

Hercules.

Venus.

Flora.

Proserpina.

Diana.

Liber pater.

ter.

Vestibula.

Naturalis decor.

Esculapius.

us.

conuale
 gnita
 lis &
 lis, ab o
 est par
 securatu
 strubutu
 ribus s
 num a
 nisi ma
 nec ab
 nasciun
 autem
 quoq;
 pinu.
 strubutu
 aut ad
 nas de
 sticis t
 poten
 locabi
 rum d

D

P
 moen
 priua
 sunt t
 tatis

conuale

conualescent. Ita efficietur uti ex natura loci, maiores, auctasq; cum dignitate diuinitas excipiat opiniones. Item natura decor erit, si cubiculis & Bibliothecis, ab oriente lumina capientur, balneis & hybernaculis, ab occidente hiberno, pinacothecijs, & quibus certis luminibus opus est paribus, à septentrione, quòd ea cœli regio neq; exclaratur, neq; obsecratur solis cursu, sed est certa & immutabilis, die perpetuo. Distributio autem est copiarũ lociq; commoda dispensatio, parcaq; in operibus sumptus cum ratione temperatio. Hęc ita obseruabitur, si primum architectus ea non queret, quę non poterunt inueniri, aut parari, nisi magno. Namq; non omnibus locis arenę fossitię, nec cementorum, Arenę nec abietis, nec sappinorum, nec marmoris copia est, sed aliud alio loco nascitur, quorum comparationes difficiles sunt & sumptuosę. Utendum autem est, ubi non est arena fossitiã, fluuiatica, aut marina lota. Inopię quoq; abietis aut sappinorum uitabitur, utendo cupresso, populo, ulmo, pinu. Reliqua quoq; his similia erunt explicanda. Alter gradus erit distributionis, cum ad usum patrum familiarum, aut ad pecunię copiam, aut ad elegantię dignitatē, ædificia alte disponentur. Namq; aliter urbanas domos oportere constitui uidetur, aliter quibus ex possessionibus rusticis influunt fructus, non idem feneratoribus, aliter beatis & delicatis, potentibus uero, quorum cogitationibus Respu. gubernatur, ad usum colocabuntur, & omnino faciendę sunt aptę omnibus personis ædificiorum distributiones.

DE PARTIBVS ARCHITECTVRÆ IN PRI-
uatorum & publicorum ædificiorum distributio-
nibus, & gnomonices & machinationis.

CAP. III.

P Artes ipsius Architecturę sunt tres, Aedificatio, Gnomonice, Machinatio. Aedificatio autem diuisa est bipartito, è quibus una est Gnomonice, & communium operum in publicis locis collocatio. Altera est Gnomonice, & priuatorum ædificiorum explicatio. Publicorum autem distributiones sunt tres, è quibus una est defensionis, altera religionis, tertia oportunitatis. Defensionis est murorum turriumq; & portarum ratio, ad hostium

B 3 stium

- Religio. stium impetus perpetuo repellendos excogitata. Religionis, Deorum
 Oportunitas. immortalium sanorum, ædiumque sacrarum collocatio. Oportunitas
 Ford. omnium locorum ad usum publicum dispositio, uti portus, fora, porticus
 Porticus. balnea, theatra, inambulationes, cæteraque, quæ iisdem rationibus in
 Balnea. blicis designantur locis. Hæc autem ita fieri debent, ut habeatur ratio
 Theatra. mitatis, utilitatis, uenustatis. Firmitatis erit habita ratio, cum fuerit
 Inambulationes. damentorum ad solidum depressio, & ex quaque materia copiarum
 Firmitas. auaritia diligens electio. Utilitatis autem, emendata & sine impedimen
 Venustas. ne, usu locorum, dispositio, & ad regiones sui cuiusque generis apta
 & commodata distributio. Venustatis uero, cum fuerit operis species gra
 & elegans, membrorumque commensus iustas habeat symmetricas
 rationes.

DE ELECTIONE LOCORVM SALVBRIVM,
 & quæ obsint salubritati, & unde lumina
 capiuntur. CAP. IIII.

Loci saluberrimi. **I**n ipsis uero mœnibus ea erunt principia. Primum electio loci saluberrimi. Is autem erit excelsus & non nebulosus, non pruinosus, renesque coeli spectans, neque æstuosus, neque frigidus, sed temperatus. Deo si euitabitur palustris uicinitas. Cum enim auræ matutinæ cum sole ueniente ad oppidum peruenient, & ijs ortæ nebule adiungentur, spiritus bestiarum palustrium uenenatos cum nebula mixtos inhabitatorum corpora flatus spargent, efficiunt locum pestilentem. Item si secundum re erunt mœnia, spectabuntque ad meridiem, aut ad occidentem, non enim salubria, quia per æstatem coelum meridianum sole ex oriente calefactum meridie ardet. Item quod spectat ad occidentem, sole exorto tepescit, meridie calet, uespere feruet. Igitur mutationibus caloris & refrigerationibus, corpora quæ in ijs locis sunt, uitiantur. Hoc autem licet animala terere etiam ex ijs quæ non sunt animalia. In cellis enim uinarijs tectis, uina nemo capit à meridie, nec ab occidente, sed à septentrione, quod eam regio nullo tempore mutationes recipit, sed est firma perpetuo, & immutabilis. Ideo etiam & granaria, quæ ad solis cursum spectant, bonitate magis mutant, obsoniaque, & poma, quæ non in ea cœli parte ponuntur, quæ est autem

est auersa à solis cursu, non diu seruantur. Nam semper calor cum excō-
 quit, aëribus firmitatem eripit, & uaporibus feruidis exugendo natura-
 les uirtutes, dissoluit eas, & seruore mollescentes efficit imbecillas, ut eti-
 am in ferro animaduertimus, quod quamuis natura sit durum, in fornaci-
 bus ab ignis uapore per calcfactum ita mollescit, uti in omne genus formæ
 faciliter fabricetur, & idem cum molle & candens est, si refrigeretur tin-
 ctum frigida, redurescit, & restituitur in antiquam proprietatē. Licet
 etiam considerare hæc ita esse, ex eo, quod æstate, non solum in pestilen-
 tibus locis, sed etiam in salubribus, omnia corpora calore fiant imbecilla,
 & per hyemem, etiam quæ sint pestilentissimæ regiones, efficiantur salu-
 bres, ideo quod à refrigerationibus solidantur. Non minus etiam quod
 quæ à frigidis regionibus corpora traducuntur in calidas, non possunt
 durare, sed dissoluntur. Quæ autem ex calidis locis, sub septentrionum
 regiones frigidas, non modo non laborant immutatione loci ualetudini-
 bus, sed etiam confirmantur. Quare cauendum esse uidetur in mœnibus
 collocandis ab ijs regionibus, quæ caloribus, status ad corpora hominum
 possunt spargere. Nam quia ex principijs, quæ græci σοιχῆα appellant, ^{501X¹⁰⁰}
 omnia corpora sunt composita, id est, ex calore, & humore, & terre-
 no, & aëre, & his mixtionibus naturali temperatura figurantur omni-
 um animalium in mundo generatim qualitates. Ergo in quibus corpori-
 bus cum exuperat è principijs calor, tunc interficit, dissoluitq; cætera a fer-
 uore. Hæc autem uitia efficit feruidum ab certis partibus cœlum, cum infi-
 dit in apertas uenas plusquam patitur, è mixtionibus naturali temperatu-
 ra corpus. Item si humor occupauit corporum uenas, imparesq; eas fe-
 cit, cætera principia ut à liquido corrupta, diluuntur, & dissoluntur
 compositionis uirtutes. Item è refrigerationibus humoris, uentorum, &
 aurarum, infunduntur uitia corporibus. Non minus aëris, etiamq; terre-
 ni, in corpore naturalis compositio augēdo aut minuendo, infirmitate cete-
 ra principia, terrena, cibi plenitate, aërea, grauitate cœli. Sed si quis uo-
 lucrūt diligentius hæc sensu percipere, animaduertat, attendatq; naturas
 auium, & piscium, & terrestrium animalium, & ita considerabit discrimi-
 na temperaturæ. Aliam enim mixtionem habet genus auium, aliam pi- <sup>Discrimi-
na tempe-
raturæ.</sup>
 scium, longe aliter terrestrium natura. Volucres minus habet terreni, mi-
 nus humoris, caloris temperatæ, & aëris multū. Igitur leuioribus prin- ^{Volucres.}
 cipijs com- ^{cipijs com.}

Septentrionē & orientem, eaq; paludes excelsiores fuerint quā litus marinum, ratione uidebuntur esse constituta. Fossis enim ductis, sit aquae exitus ad litus, & ex mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, amarisque mixtionibus, non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci, quaeq; de superioribus locis natando proxime litus perueniunt, inconsueta salitudine necantur. Exemplar autem huius rei, gallicae paludes possunt esse, quae circū Altinum, Rauennam, Aquilegiam, aliaq; quae in eiusmodi locis municipia sunt proxima paludibus: quod his rationibus habent incredibilem salubritatem. Quibus autem insidentes sunt paludes, & non habent exitus profluentes, neq; per flumina, neq; per fossas, uti pontinae, stando putrescunt, & humores graues et pestilentes in his locis emittunt. Item in Apulia oppidum Salapia uetus, quod Diomedes ab Troia rediens constituit, siue (quemadmodum nonnulli scripserunt) Elphas Rhodius, in eiusmodi locis fuerat collocatum, ex quo incolae quotannis egrotando laborantes, aliquando peruenerunt ad M. Hostilium, ab eoq; publicè petentes impetrauerunt uti his idoneum locum ad moenia transferenda conquiret, eligeretq;. Tunc is moratus non est, sed statim rationibus doctissime quaesitis, secundum mare mercatus est possessionem loco salubri, ab Senatuq; populoq; Romano petijt, ut liceret transferre oppidum, constituitq; moenia, & arcas diuisit, nummoq; sextertio singulis municipibus mancipio dedit. His confectis lacum aperuit in mare, & portum è lacu municipio perfecit. Itaq; nūc Salapini quatuor milibus passibus progressi ab oppido uetere, habitant in salubri loco.

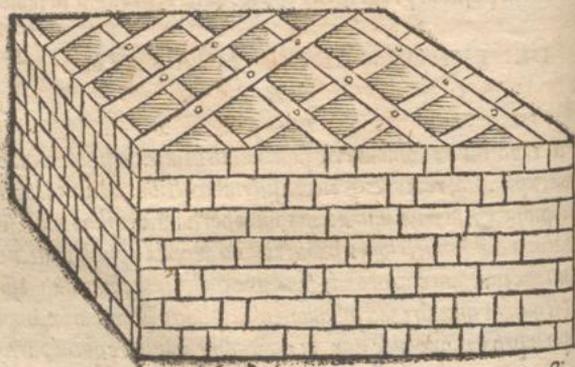
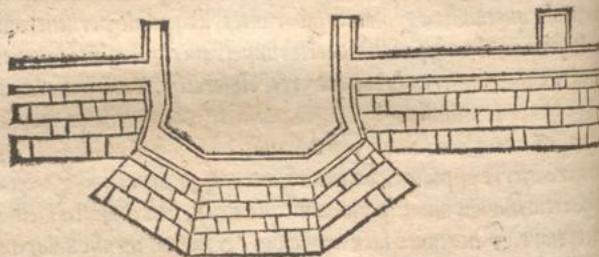
DE FVNDAMENTIS MVRORVM
& turrium. CAP. V.

CVM ergo his rationibus erit salubritatis in moenium collocandorum explicatio, regionesq; electae fuerint fructibus ad alendam ciuitatem copiosae, & uiarum munitiones, aut oportunitates fluminum, seu per portus marinae subuectiones habuerint ad moenia comportationes expeditas, tunc turrium murorumq; fundamenta sic sunt faciendae, uti solidianur (si queant inueniri) ad solidum, & in solido (quantum ex amplitudine operis pro ratione uideatur) crassitudine ampliore quā parietum qui

C tum qui

tum qui supra terram sunt futuri, & ea impleantur quam solidissima
 Etura. Item turres sunt proijciendæ in exteriorem partem, uti cum
 murû hostis impetu uelut appropinquare, à turribus dextra ac sinistra
 teribus apertis, telis uulneretur. Curandumq; maxime uidetur, ut na
 cilis sit aditus ad oppugnandum murum, sed ita circumdandum ad
 precipitia, & excogitandum, uti portarum itinera non sint directa
 & cõuã. Namq; cum ita factum fuerit, tunc dextrum latus accedentis
 quod scuto non erit tectum, proximum erit muro. Collocanda autem
 pida sunt, non quadrata, nec procurrentibus angulis, sed circuitiora
 uti hostis ex pluribus locis conspiciatur. In quibus enim anguli pro
 rû, difficiliter defenditur, quòd angulus magis hostem tuetur quam

MOENIVM ATQVE TVRRIVM
 mutorum figura.

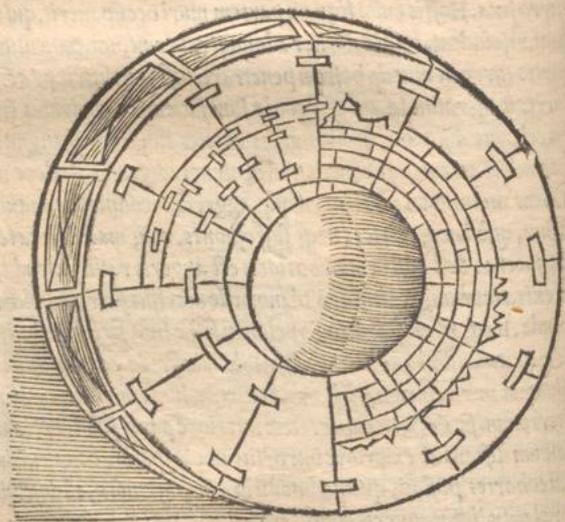
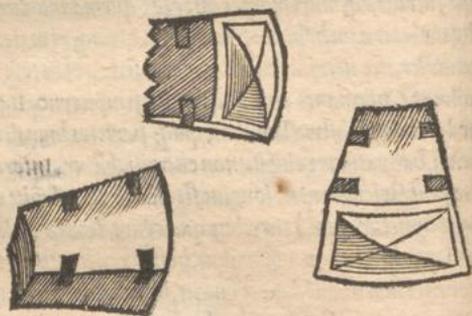

Crasia

Crass
 supra ob
 dum in ci
 instruan
 talcis col
 pestas, n
 in aqua c
 in muro,
 erunt fac
 turrium
 uti si qua
 pionibus
 tra, inter
 erunt tu
 neq; ea f
 pugnabi
 liquas p
 tare. Te
 machina
 rotunda
 possunt
 tutores
 eis uale
 si quibus
 oppugn
 dimibus
 primen
 ut opus
 fundam
 est, ita u
 dum sup

Craſitudinem autem muri ita faciendam cenſeo, uti armati homines, ſupra obuiam uenientes alius alium, ſine impeditione præterire poſſint, dum in craſitudine perpetua talæ oleagineæ uſtilatæ quàm creberrime inſtruantur, uti utræq; muri frontes inter ſe (quemadmodum fibulis) his talcis colligatæ, æternam habeant firmitatem. Namq; ei materiæ, nec tempeſtas, nec caries, nec ueuſtas poteſt nocere, ſed ea et in terra obruta, et in aqua collocata, permanet ſine niſiſ utilis ſempiterno. Itaq; nõ ſolum in muro, ſed etiam in ſubſtructionibus, quiq; parietes murali craſitudine erunt faciendi, hac ratione religati, non cito uitabuntur. Interualla autem turrium ita ſunt faciendæ: ut nõ longius ſit alia ab alia, ſagittæ emiſſione, uti ſi qua oppugnetur, tum à turribus quæ erunt dextra ac ſiniſtra, ſcorpionibus, reliquisq; telorum miſſionibus, hoſtes reijciantur. Etiamq; contra, interior turrium diuidendus eſt murus, interuallis tam magnis, quàm erunt turres, ut itinera ſint interioribus partibus turrium contiguatæ, neq; ea ferro fixa. Hoſtis enim ſiquam partem muri occupauerit, qui repugnabit, reſcindent, & ſi celeriter adminiſtrauerint, non patientur reliquas partes turrium muriq; hoſtem penetrare, niſi ſe uoluerit præcipitare. Turres itaq; rotundæ, aut polygoniæ ſunt faciendæ, quadratæ enim Turres rotundæ, aut polygoniæ faciendæ. machine celerius diſſipant, quòd angulos arietes tundendo frangunt: in rotundationibus autem (uti cuneos) ad centrum adigendo, ledere non poſſunt. Item munitiones muri turriumq; aggeribus coniunctæ, maxime tutiores ſunt, quòd neq; arietes, neq; ſuſſoſiones, neq; machine ceteræ eis ualent nocere. Sed non in omnibus locis eſt aggeris ratio faciendæ, niſi quibus extra murum, ex alto loco, plano pede accèſſus fuerit ad moenia oppugnanda. Itaq; in cuiusmodi locis primum foſſæ ſunt faciendæ, latitudinibus & altitudinibus quàm amplisſimis, deinde fundamentum muri deprimendum eſt intra alueum foſſæ, & id extruendum eſt ea craſitudine, ut opus terrenum facile ſuſtineatur. Item interiore parte ſubſtructionis, fundamentum diſtans ab exteriori introrſus amplo ſpatio, conſtituendum eſt, ita uti cohortes poſſint, quemadmodum in acie, inſtructæ, ad defendendum ſupra latitudinem aggeris conſiſtere.

C. 2. Cum

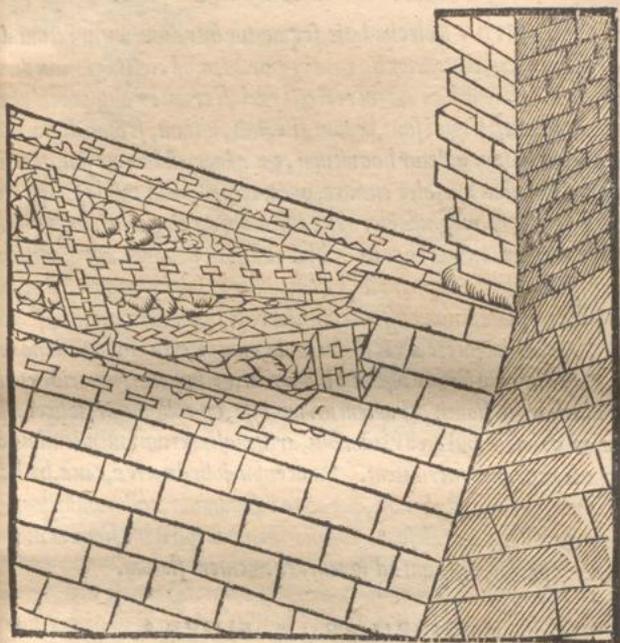
Cum autem fundamenta ita distantia inter se fuerint constituta, inter ea alia transversa coniuncta exteriori & interiori fundamentis cūnatim disposita, quemadmodum ferræ dentes soluentes se collocantur.

FVND

Cum
ta in pari
ne extrud
struatur a
cis, quas o
drata, su
dum. Nō
arena &
giones, se
tes, uti ex
uitio mir

FUNDAMENTI PECTINATIM FACTI

ueluti ferræ dentes esse solent.

Cum enim sic erit factum, tunc ita oneris terreni magnitudo distribu-
ta in paruas partes, neq; uniuersa pondere præmens, poterit ulla ratio-
ne extrudere muri substructiones. De ipso autem muro è qua materia
struatur aut perficiatur, ideo non est præfiniendum, quòd in omnibus lo-
cis, quas optamus copias, eas non possumus habere. Sed ubi sunt saxa qua-
drata, siue silex, siue cementū, aut coctus later, siue crudus, his erit uten-
dum. Nō enim uti Babylone abundantes liquido bitumine, pro calce & Silix.
arena & coctolatre factum habent murum, sic item possunt omnes re-
giones, seu locorum proprietates, habere tantas eiusdem generis utilita-
tes, uti ex his comparationibus, ad eternitatem, perfectus habeatur sine
uitio murus.

C 3 DE crudus.

DE DIVISIONE OPERVM, QVAE INTRA
muros sunt, & eorum dispositione, ut uentorum noxij flae
tus uitentur. CAPVT VI.

MOENIBVS circumdati, sequuntur intra murum arcarum di
uisiones, platearumq; & angiportuum, ad caeli regionem direc
tiones. Dirigetur haec autem recte, si exclusi erunt ex angiportis uenti
prudenter, qui si frigidi sunt, laedunt, si calidi, uitiant, si humidi, nocent.
Quare uitandum uidetur hoc uitium, & aduertendum ne fiat, quod in
multis ciuitatibus usi solet euenire, quemadmodum in Insula Lesbo opa
Mæylene pidum Mytilene magnifice est edificatum & eleganter, sed positum
Auster. non prudenter. In qua ciuitate Auster cum flat, homines aegrotant, cum
Corus. Corus, tuſiunt, cum Septentrio, restituantur in salubritatem: sed in an
Septentrio. giportis & plateis non possunt consistere, propter uehementiam frigo
Ventus. ris. Ventus autem est aeris fluens unda, cum incerta motus redundan
tia. Nascitur cum feruor offendit humorem, & impetus feruoris exprime
mit uim spiritus flantis, id autem uerum esse, ex aolipilis aeris licet appa
cere, & de latentibus caeli rationibus, artificiosis rerum inuentionibus, di
uinitatis exprimere ueritatem. Fium enim aolipila aere, caue, haec ha
Aeolipila bent punctum angustissimum, quo aquae infunduntur, collocantur que, ad
aere. ignem, & antequam caleſcant, non habent ullum spiritum, simul ac autem
feruere ceperint, efficiunt ad ignem uehementem flatum.

AEOLIPILARVM FIGVRA,

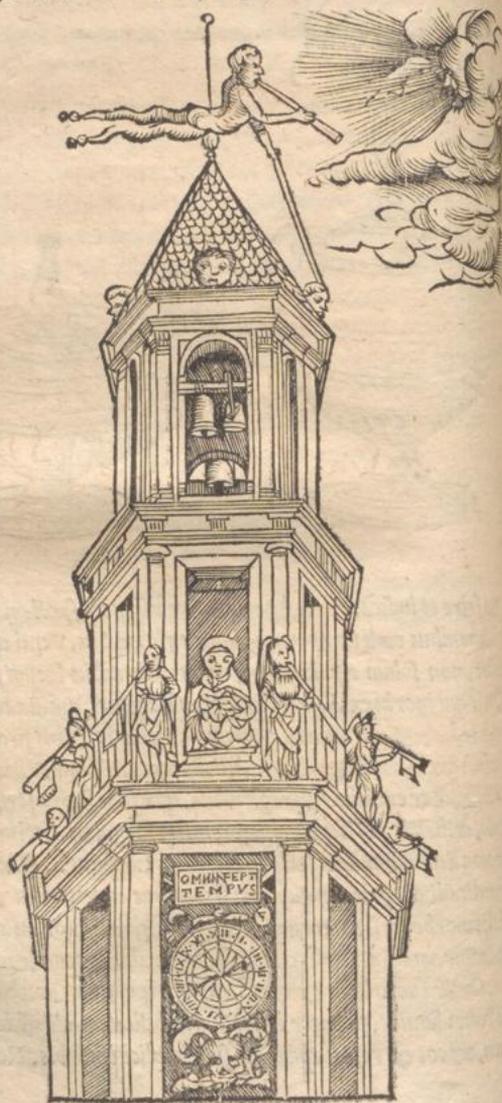

Ita scire et iudicare licet, è paruulo breuissimoq; spectaculo, de magnis
 & immanibus cæli uentorumq; nature rationibus. Venti enim si exclusi
 fuerint, non solum efficiunt corporibus ualentibus locum salubrem, sed
 etiam si qui morbi ex alijs uitijs forte nascentur, qui in cæteris salubri-
 bus locis, habent curationes medicinae contrariae, in his propter tempe-
 raturam exclusionis uentorum, expeditius curabuntur. Vitia autem sunt,
 quæ difficulter curantur, in regionibus, quæ sunt supra scriptæ, hæc gra-
 uitas, arthritidis, tussis, pleuritis, phthisis, sanguinis eiection, & cætera do-
 que non detractionibus, sed adiectionibus curantur. Hæc ideo difficul-
 ter medicantur, primum quod ex frigidibus concipiuntur, deinde quod
 defectus morbo uiribus eorum, aer agitat, ex uentorum agitationibus
 extenuatur, unaq; à uitijs corporibus detrahunt succum, & efficit ea exi-
 liora. Contra uero lenis & crassus aer, qui per flatus non habet, neq; cre-
 bras redundantias, propter immotam stabilitatem adijciendo ad membra
 eorum, alit eos & reficit, qui in his sunt impliciti morbis. Nonnullis pla-
 cuit esse

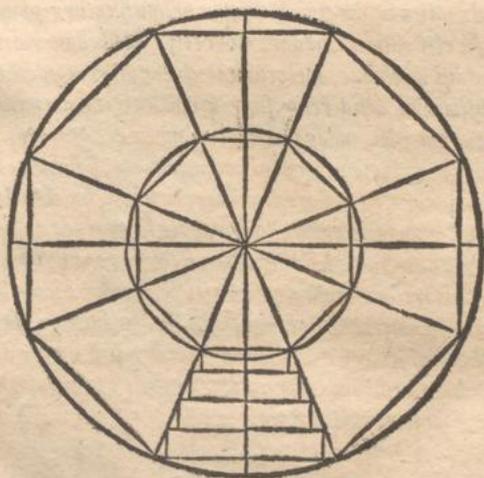
cuit esse uen
Numerus tosquatuo
uentorum ab oriete æ
quinoctiali
Solanum, à
meridie Au
strum, ab oc
cidète equi
noctiali Fa
uoniam, à se
ptentrionali
Septentrio
nem: sed qui
diligentius
perquisue
rūt, tradide
rūt eos esse
octo, maxi
me quidem

Androni = Andronicus
cus cirrhe cirrhestes,
stes. qui etiam ex
emplum col
locauit Athe
nis turrim
marmoreã
octogonon,
& in singu
lis lateribus
octogoni,
singulorum
uëtorū ima
gines exscul
ptas

pias cōtra suos cuiusq; flatus designauit, supraq; eam turrim metā mar-
moream perfecit, & insuper tritonem æreum collocauit, dextra manu
uirgam porrigentem, & ita est machinatus, uti uento circumageretur,
& semper contra flatum consisteret, supraq; imaginem flantis uenti in-
dicem uirgam teneret.

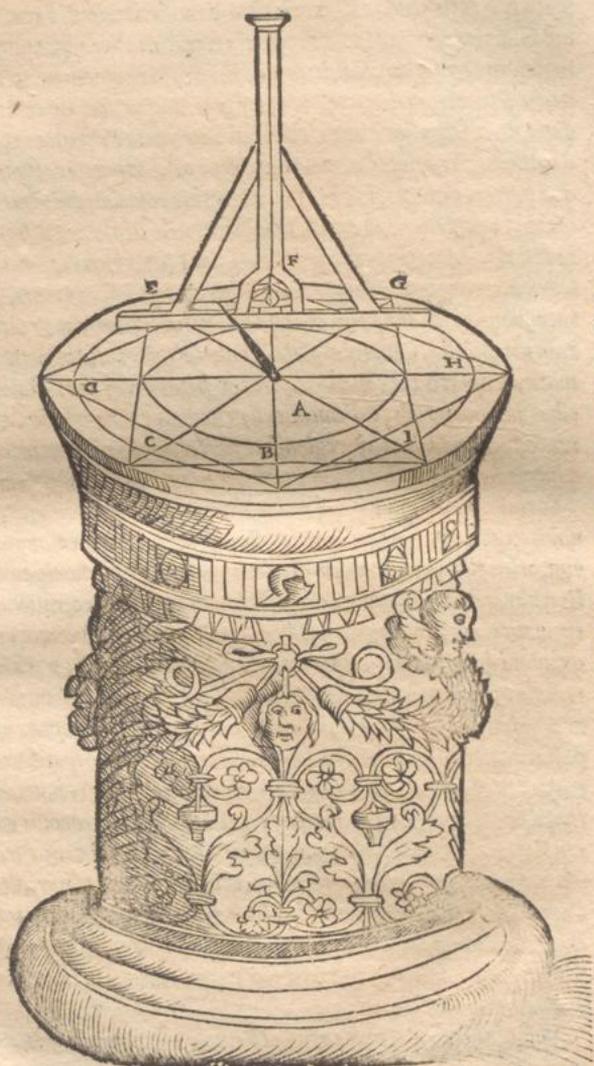
TRITONIS FIGVRA.

D Itaq;

Itaq; sunt collocati inter Solanum & Austrum ab oriente hyberno, Boreus, Inter Austrum & Fauoniũ ab occidente hyberno, Africus. Inter Fauonium & Septentrionem, Caurus, quem plures uocant Corum. Inter Septentrionem & Solanum, Aquilo. Hoc modo uidetur esse expressum uti capiat numeros, & nomina, & partes, unde flatus uentorum certarent. Quod cum ita exploratum habeatur, ut inueniantur regiones & Marmore tus eorum, sic erit ratiocinandum. Collocetur ad libellam marmoreum amusi- amusium medijs mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut amusium non desideretur, supraq; eius loci centrum medium, locetur æneus gnomon, indagator umbræ, qui græce σκιάβητος dicitur, huius ante meridianam circiter horam quintam, sumenda est extrema gnomonis umbra, & puncto signanda, deinde circino diducto ad punctum quod est gnomonis umbræ longitudinis signum, ex eoq; à centro circumagenda linea rotundationis. Itemq; obseruanda postmeridiana istius gnomonis crescens umbra, & cum tetigerit circinationis lineam, fecerit parem antemeridianæ umbræ postmeridianam, signanda punctum. Ex his duobus signis circino decussatim describendum, & per decussationem & medium centrum linea perducenda ad extremum, ut habeatur meridiana & septentrionalis regio.

- A. Aeneas
 us gnomō
 indagator
 umbræ.
 B. Septen-
 trio.
 F. Auster.
 C. Aquilo.
 H. Fau-
 nius.
 D. Solan-
 nus.
 G. Aphri-
 sus.

D 2 TUNG

Tunc postea sumenda est sextadecima pars circinationis lineæ rotundationis, centrumq; collocandum in meridiana lineæ, quæ tangit circinationem, & signandum dextra ac sinistra in circinatione, & meridiana, & septentrionali parte, tunc ex signis his quatuor, per centrum medium, decussatim lineæ ab extremis ad extremas circinationes perducenda. Ita austri & septentrionis habebitur octauæ partis designatio. Ræque partes, dextra tres, & sinistra tres his æquales, distribuendæ sunt in tota rotundatione, ut æquales diuisiones octo uentorum designatæ sint in descriptione: tum per angulos inter duas uentorum regiones, & platearum, & angiportorum, uidetur debere dirigi descriptiones. His circinationibus, & ea diuisione, exclusa erit ex habitationibus & uicis, uentorum uis molesta. Cum enim plateæ contra directos uentos erunt confirmatæ, ex aperto cæli spatio impetus ac flatus frequens conclusus in facibus angiportorum, uehementioribus uiribus peruagabitur. Quas res conuertendæ sunt ab regionibus uentorum, directiones uicorum, aduenientes ad angulos insularum frangantur, repulsiq; dissipentur.

Fortasse mirabuntur ij, qui multa uentorum nomina nouerunt, quod nobis expositum sit tantummodo octo esse uentos. Si autem animaduertint, orbis terræ circuitionem per solis cursum & gnomonis æquinoctialis umbras, ex inclinatione cæli, ab Eratosthene Cyreneo, rationibus mathematicis & geometricis methodis, esse inuentam ducentorum quinquaginta duum milium stadiorum, quæ sunt passus semel & tricies milia es mille & quingentes mille. Huius autem octaua pars, quam uentum nunc uidetur, est ter milies mille, & noningentiestrigesies septies mille, & passus quingenti, non debent mirari, si in tam magno spatio unus uentus uagando, inclinationibus & recessionibus uarietates mutatione factus faciat. Itaq; dextra & sinistra circa Austrum, Leuconotus & Albanus flare solet. Circa Aphricum, Libonotus & Subuesperus. Circa Eæniuum, Argestes & certis temporibus, Eibesæ: ad latera Cauri, Circinatus Corus. Circa Septentrionem, Thrascias & Gallicus. Dextra ac sinistra circa Aquilonem, Supernas & Boreas. Circa Solanum, Carbas & certis temporibus, Ornithiæ. Euri uero medias partes tenentis in extremis, Cæci & Volturnus.

Sunt autem & alia plura nomina flatusq; uentorum, à locis, aut flum

nibu
cu
imp
qui
ex a
nus
Sun
pot
scri
rius
nem
nian
est n
duo
spir
rect
in es
dian
gnu
tem
iter
gat
ab si
per
qua
nalis
tade
tuna
liter
tuna
sinist
trum
uent
erit

nibus, aut montium procellis tracta. Præterea auræ matutinæ, quas sol
 cum emergit de subterranea parte, uersando pulsat æris humorem, &
 impetu scandendo trudens, exprimit aurarum antelucano spiritu flatus,
 qui cum exorto sole permanserint, Euri uenti tenent partes. Et ea re q̄
 ex auris procreatur, à Græcis εὐρῶν uidetur esse appellatus. Crasti-
 nus quoq; dies, propter auræ matutinas, ἑγίσιον fertur esse uocitatus.
 Sunt autem nonnulli, qui negant Eratosthenem ueram mensuram terræ
 potuisse colligere, quæ siue est certa, siue non uera, non potest nostra
 scriptura non ueras habere terminationes regionum, unde uentorum spi-
 ritus oriuntur. Ergo si ita est, tantum erit uti non certā mensuræ ratio-
 nem, sed aut maiores impetus, aut minores, habeant singuli uenti. Quo-
 niam hæc à nobis sunt breuiter exposita, ut facilius intelligantur, uisum
 est mihi in extremo uolumine formam, siue uti græci χύματτα dicunt,
 duo explicare, unum ita deformatum, ut appareat unde certi uentorum
 spiritus oriantur: alterum quemadmodum ab impetu eorum, aduersis di-
 rectionibus uicorum & platearum, euitentur nocetes flatus. Erit autem
 in exæquata planicie centrum, ubi est litera A, gnomonis autem antemeri-
 diana umbra, ubi est B, & ab centro ubi est A, diducto circino ad id si-
 gnum umbrae, ubi est B, circumagatur linea rotundationis, reposito au-
 tem gnomone ubi antea fuerat, expectanda est dum decrescat, faciâtq;
 iterum crescendo parem antemeridianæ umbrae postmeridianam, tan-
 gatq; lineam rotundationis, ubi erit litera C, Tunc à signo ubi est B, &
 ab signo ubi est C, circino decussatim describatur; ubi erit D, deinde
 per decussationē ubi est D, & centrū, perducatur linea ad extremum, in
 qua erunt literæ E, & F, Hæc linea erit index meridianæ, & septentrio-
 nalis regionis. Tunc circino totius rotundationis sumenda est pars sex-
 tadecima, circiniq; centrum ponendum in meridianæ linea, quæ tangit ro-
 tundationem ubi est litera E, & signādum dextra ac sinistra, ubi erunt
 literæ G H. Item in septentrionali parte cētrum circini ponendum in ro-
 tundationis septentrionali linea, ubi est litera F, & signādum dextra ac
 sinistra, ubi sunt literæ I & K, & ab G ad K, & ab H ad I, per cen-
 trum lineæ perducendæ. Ita quod erit spatium ab G ad H, erit spatium
 uenti Austri, & partis meridianæ. Item quod erit spatium ab I ad K,
 erit Septentrionis. Reliquæ partes, dextra tres, diuidendæ sunt æquali-
 D 3 ter, quæ

ter, que sunt ad orientem, in quibus litera L & M, & ab occidēte, in quibus sunt litera N & O, ab M ad O, & ab L ad N, perducēde sunt lineae decussatim, & ita erūt equaliter uentorum octo spatia in circuitione.

Que cum ita descripta erunt in singulis angulis octogoni cum à meridie incipiemus, inter Eurum & Austrum in angulo, erit litera G, inter Austrum & Aphricum H, inter Aphricum & Fauonium N, inter Fauonium & Caurum O, inter Caurum & Septentrionem K, inter Septentrionem & Aquilonem I, inter Aquilonem et Solanum L, inter Solanum & Eurum M. Ita his confectis, inter angulos octogoni gnomū ponantur & ita dirigantur platee & angiportorum diuisiones duodecim.

DE ELECTIONE LOCORVM AD
usum communem ciuitatis. CAP. VII.

DIVISIS angiportis, & plateis constitutis, arearum electio, & opportunitatem & usum communem ciuitatis, est explicanda aedibus sacris, foro, reliquisq; locis communibus. Et si erunt moenia secundum mare, area ubi forum constituatur, eligenda proxime portum, & autem mediterranea, in oppido medio. Aedibus uero sacris, quorum maxime in tutela ciuitatis uidetur esse, & Ioui, & Iunoni, & Minervae, in excelsissimo loco, unde moeniū maxima pars conspiciatur, distribuuntur. Mercurio autem in foro, aut etiam uti Ixidi & Serapio, in emporio. Apollini patriq; Libero, secundum theatrum. Herculi, in quibus ciuitatibus non sunt gymnasia neq; amphitheatra, ad circum. Marti extra urbem, sed ad campum. Itemq; Veneri ad portam. Id autem est Heruscis aruspibus, disciplinarum scriptis ita est dedicatum. Extra urbem Veneris, Vulcani, Martis sana ideo collocari, uti non insuescuntur ab adolescentibus seu matribus familiarum uenera libido. Vulcaniq; moenibus, religionibus & sacrificijs euocata, ab timore incendiōrum facia uideantur liberari. Martis uero diuinitas, cum sit extra moenia locata, non erit inter ciues armigera dissensio, sed ab hostibus ea defensio à belli periculo conseruabit. Item Cereri extra urbem loco, quo semper homines nisi per sacrificium necesse habeant adire. Cum religio caste sanctisq; moribus is locus debet tueri. Ceterisq; dijs ad sacrificia

rum
bus
mine
copijs
beant
singu

litera
quam
res fi
stima
cie g
sus, u
nauim
uam
cum
dari
chite
ritate
nu le
perer
profi